

Boşanmanın Evlilik Üzerine Dışsallık Etkisi Türkiye’den Bulgular

Zeynep Uğur

Öz: 2000’li yıllardan bu yana boşanma, birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi Türkiye’de de hızla yaygınlaşmaktadır. Boşanma oranlarının artması ve bunun toplumda bilinir olmasının etkisi sadece boşanan çiftlere mahsus kalmayabilir. Bu çalışmada, kişinin yaşadığı şehirdeki boşanma oranlarının diğer insanların evliliklerine herhangi bir dışsallık etkisi olup olmadığı incelenmektedir. Bunun için Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması verileri temel alınmaktadır. Ayrıca Türkiye’de evlilikten memnuniyetin zaman içinde değişimi ve bu değişimi etkileyen faktörler analiz edilmektedir. Analizimiz, 2003-2017 yılları arasında yaklaşık 300.000 kişiyle yapılan anket sonuçlarına dayanmaktadır. Ayrıca 2013 yılında yapılan anket, şehir bazında tahmin verecek şekilde tasarlandığı için evlilikten memnuniyetin şehir bazında dağılımını da gözlemleme imkânı vermektedir. 2003-2017 yılı arası dönemde, evliliklerinden çok memnun olanların oranında belirgin bir düşüş olmakla beraber ortalama evlilikten memnuniyette çok ciddi değişiklikler gözlemlenmemektedir. Buna mukabil şehirler arasında evlilikten memnuniyet oranlarında belirgin farklılık bulunmaktadır. Özellikle kadınların evlilikten memnuniyet oranı belirgin ölçüde erkeklerden düşüktür. Yaş ile evlilikten memnuniyet arasındaki ilişki U şeklindedir. Ortalama 55-60 yaşına kadar azaltmakta sonra yaşlılıkta artmaktadır. Gelir, eğitim seviyesi ve sağlık durumu ile evlilikten memnuniyetin pozitif ilişki içinde olduğu görülmektedir. Boşanmanın evliliğe negatif bir dışsallık etkisini gösteren bir bulgu tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, evlilikten memnuniyet, mutluluk, dışsallık, Türkiye.

Abstract: From 2000 onwards, divorce has become prevalent in Turkey like many other developed countries. The rise in divorce rates might not only affect divorced people themselves. In this study, we examine whether divorce rates in the city in which the individual lives has an effect on the person’s satisfaction with marriage using individual level data obtained from Life Satisfaction Survey over the 2003-2017 period. Moreover, we analyze the factors that determine marital satisfaction. Our results are based on 300,000 observations. During the 2003-2017 period, we observe a pronounced drop in the proportion of people who are very satisfied with their marriage. However, average satisfaction did not change considerably. In addition to this, there are significant differences in satisfaction with marriage in different cities. Women have statistically significantly lower satisfaction from their marriage compared to men. The relationship between age and marital satisfaction is U shaped. On average, it makes a dip when the partners are around 55-60 years old then starts to increase in old age. Income, education level and subjective health assessment are positively related to marital satisfaction. We did not find any support for the spill-over effect of divorce on marriage.

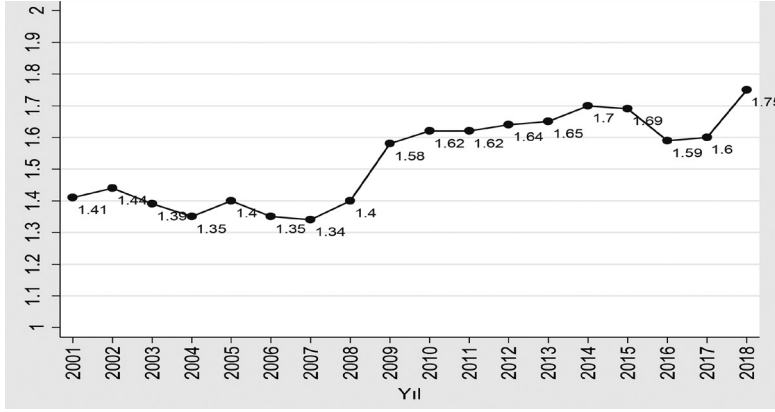
Keywords: Divorce, marital satisfaction, happiness, externality, Turkey.

@ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi. zeynep.ugur@asbu.edu.tr

ID <http://orcid.org/0000-0002-5141-2529>

Giriş

Aile, toplum tarafından önemli değer ve roller atfedilen bir müessesedir. Fakat 2000’li yıllardan bu yana birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi Türkiye’de de aile birlikteliğinin hukuki olarak sona ermesi demek olan boşanma yaygınlaşmaktadır (bkz. Şekil 1). Boşanmadaki artış, çokları tarafından ailenin çöküşü olarak yorumlanmaktadır. Hâlbuki boşanma rakamlarına yakından bakınca Türkiye’nin şehirleri arasında boşanma hızları açısından ciddi farklılıklar gözlemlenmektedir (bkz. Şekil 2).¹

Şekil 1: Kaba Boşanma Hızı² Türkiye Ortalaması (TÜİK Demografik İstatistikler)

Şekil 2: Şehirler Arası Kaba Boşanma Hızı Dağılımı 2018³ (TÜİK Demografik İstatistikler)

- 1 Şekil 2’de gösterilen sonuçların detaylı verileri Ek 1’de Şekil A-1’de bulunmaktadır.
- 2 Kaba boşanma hızı bahsedilen yıl içinde her 1.000 kişi başına düşen gerçekleşen boşanma sayısıdır.
- 3 Şekilde gösterilen sonuçların detaylı verileri Ek 1’de Şekil A-1’de bulunmaktadır.

Birçok ülkede yapılan araştırma, evli olmanın, mutluluğu veya yaşamdan memnuniyeti artırıcı etkisini raporlamakta, boşanmış olmanın da mutluluğu ve yaşamdan memnuniyeti bir süreliğine de olsa azaltıcı olduğunu göstermektedir (Lucas vd., 2003; Lucas ve Clark, 2006). Türkiye'deki bulgular da bu minvaldedir. Biraz daha detaylandırmak gerekirse Uğur (2019), boşanmış ve ayrılmış kişilerin 5 üzerinden 0,19 puan hiç evlenmemiş kişilerden daha az mutlu olduklarını ve evli insanların da yine hiç evlenmemiş kişilere göre 0,25 puan daha mutlu olduklarını raporlamıştır. Bu çerçeveden bakıldığında eğer kişi, yaşamında mutlu olmayı hedefliyorsa ve eğer evliliğe başlayan insanlar, boşanan insanlardan sistematik olarak farklı değil ise aslında boşanmanın kaçınılan bir durum olmasını bekleriz.

Bununla birlikte hâlihazırdaki boşanma oranları, evliliğinden memnun olmayanların sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle boşanma oranları sadece buzdağının görünen kısmı olabilir. Özellikle erkeklerin evlilikten tatminsizliklerinin evliliğin sona ermesinde önemli bir faktör olduğu bulunmuştur (Hirschberger vd., 2009). Evliliğinden memnun olmamanın boşanma ile neticelenip neticelenmeyeceğini de birçok farklı faktör etkilemektedir.

Uluslararası literatürde genç yaşlarda evlenmenin, ekonomik sorunların, düşük eğitim seviyesinin, evlilikten önce birlikte yaşamamanın, evlilik öncesi doğum yapmanın, önceki beraberliğinden çocukları yeni bir evliliğe taşımanın, anne babası ayrılmış bireylerin evliliğinin, farklı milliyetlerden kişilerin ve farklı dinlere sahip bireylerin evlenmesinin boşanma riskini artırdığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Amato ve DeBoer, 2001; Sweeney ve Phillips, 2004; Vaaler vd., 2009; Manning ve Cohen, 2012). Boşanmayı etkileyen bir diğer grup faktör ise aile içi şiddetin varlığı, sadakatsizlik, eşlerden birinin hapse girmesi ve eşler arası ilişkinin düşük kalitede oluşu sıralanabilir (Sweeney ve Horwitz, 2001; Bowlus ve Seitz, 2006; Amato ve Hohmann-Marriott, 2007; Apel vd., 2010). Özellikle kadınların ekonomik gücünün artmasının boşanmayı artırdığını gösteren bulgular vardır (Becker vd., 1977; Austen, 2004). Çocuk sahip olmak, Amerika Birleşik Devletleri için boşanmayı artırıcı bir faktör olarak bulunmuştur (Cáceres-Delpiano ve Simonsen, 2012). Çocuk sahibi olmanın evlilikten memnuniyete de etkisi negatif olarak raporlanmıştır (Twenge vd., 2003). Amerika Birleşik Devletleri'nde genellikle mahkemeye boşanmak için ilk başvuran taraf kadınlardır (Brinig ve Allen, 2000). Bu konuyla ilgili geniş bir literatür taraması için Amato (2010) bakılabilir.

Boşanma ile ilgili Türkiye verileri kullanılarak yapılan çalışmalarda, uluslararası literatür ile uyumlu olarak Arıkan (1992), ekonomik darlığın, kadınlar için sözlü ve fiziksel şiddetin boşanmaya yol açtığını iddia etmektedir. Aile ve Sosyal Politi-

kalar Bakanlığı tarafından “Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması 1996” raporuna göre, Türkiye’de ABD’de olduğu gibi boşanmayı resmî yollara müracaat ederek başlatan eş genellikle kadınlardır (1996). Aynı rapora göre uluslararası bulgularla uyumlu olarak erken yaşta evlilik, farklı dinlerden insanların evliliği, evliliğin devamı açısından riskli olarak değerlendirilirken, uluslararası bulguların aksine eşlerin farklı milletlerden olması ve evlilik öncesi cinsel hayatın evliliğin devamı için çoğunluk tarafından risksiz olarak değerlendirilmiştir. 5 yılda bir Resmî İstatistik programı kapsamında yapılan (şimdiye kadar 2006, 2011 ve 2016⁴ yıllarında gerçekleştirilen) Türkiye Aile Yapısı Araştırmalarına (TAYA) göre de kadınlar için sorumsuz ve ilgisiz davranma, aile içi şiddet, evin geçimini sağlayamama, aldatma ve içki kumar alışkanlıkları en yaygın boşanma sebepleri olarak belirtilmiştir. Aynı araştırmalara göre erkekler için de sorumsuz ve ilgisizlik, eşin ailesine saygı ve eşin kişinin ailesiyle ilgili işlere karışması en yaygın boşanma gerekçesi olarak belirtilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011). 2014 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı Boşanma Nedenleri araştırmasında da en yaygın boşanma nedeni yaklaşık %51 ile sorumsuzluk ve ilgisizlik, ikinci en yaygın sebep %30 ile ekonomik olarak geçim sağlayamama ve üçüncü en yaygın sebep %24 ile eşin diğer eşin ailesine saygısız davranması olarak sıralanmıştır (2014). Bu araştırmanın sonuçları ileri istatistik analizine tabi tutulduğunda, erkeklerin işsizlik oranındaki artışın boşanma sayısı ile paralel hareket ettiği görülmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de 2017 yılı verilerine göre boşanmaların yaklaşık %40’ı evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşmektedir (TÜİK, 2018). Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011) yürüttüğü “Tek Ebeveynli Aileler” araştırmasına göre her ne kadar boşanma oranı artsa da boşanmanın boşanan fertler açısından beraberinde getirdiği ekonomik sorunlar ve toplumsal dışlanmaya maruz kalma gibi manevi sorunların hâlâ önemli ölçüde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Buna ek olarak Türkiye’nin sosyoekonomik çerçevesinde çocuk sahibi olmanın evliliğe etkisi, uluslararası literatürden farklı olarak pozitif de olabilir. Uğur (2018), Türkiye’de yapılan anketlerde sadece 1 kişinin (%0,06) bir aile için ideal olanın çocuksuz olmak olduğunu düşündüğünü ve yaklaşık %95’inin çocukların hayatın en büyük neşesi olduğu yargısına katıldığını raporlamaktadır. Fakat Türkiye’de 2000’li yıllarda boşanma oranlarındaki artışı çocuk sayısındaki değişimle de kadınların iş hayatına katılımlarıyla da açıklamak güç görünmektedir. Çünkü bahsedilen dönemde

4 2016 yılı verileri sadece TÜİK tarafından bir bültenle açıklanmış ve bu makale yazılırken 2016 yılı araştırmasının sonuç raporu ulaşılabildiği için kullanıldı.

Şekil A-2'de gösterildiği gibi doğurganlık oranında ciddi bir azalış olmamış ve Şekil A-3'de gösterildiği gibi kadınların iş hayatına katılımlarında da büyük ölçüde bir değişiklik olmamıştır. Bu şekillerde gösterilen olguyu, TAYA 2011 verilerine dayalı araştırmasında Beşpınar ve Beşpınar (2017) da Türkiye'nin demografik dönüşümün geç evresinde olduğunu gösterdiğini iddia etmektedir.

Şekil 2'de gösterilen boşanma oranlarının şehir bazında nasıl farklılaştığına bakınca İzmir'in en yüksek boşanma oranına sahip olduğu, Hakkâri'nin boşanma oranının ise en düşük olduğu görülmektedir. Bu da boşanmanın toplumsal normlarla alakalı olabileceğini akla getirmektedir. Kalmijn ve Uunk (2007), Avrupa'da da ülkeler arasında ve hatta aynı ülkenin bölgeleri arasında boşanma ile ilgili farklı normların olduğunu ve bunun da boşanmış kişilerin sosyal ilişkilerini etkilediğini göstermektedir.

Bu çalışmada ele alınan fikir, boşanma oranlarının artmasının altında yatan etkinin boşanma ile ilgili toplumsal normlarda bir değişim olduğu ve boşanmanın yaygınlaşmasıyla ve toplumda bilinir olmasıyla etkisinin sadece boşanan çiftlere mahsus kalmayabileceğidir. Gerek teorik (Veblen, 1899)⁵ gerek görgül (Ferrer-i-Carbonell, 2005; Luttmer, 2005) birçok çalışma, kişilerin önemli kararlar alırken referans gruplarından etkilendiğini göstermektedir. Buna göre evlilik içinde yaşanan sıkıntılar da kişinin sosyal çevresinin bu sıkıntıları normal görüp veya boşanma nedeni olarak görmesine bağlı olarak kişilerin evliliklerini değerlendirmelerini de değiştirebilir. Boşanmanın evlilik üzerinde bir dışsallık etkisi varsa bu konuyla ilgili birçok düzenleme yapılabilir.

Türkiye toplumunda genel olarak boşanma oranlarındaki artış çok konuşulmasına rağmen evlilikten memnuniyet veya evliliğin kalitesi yeterince tartışılmamaktadır. Fakat boşanma kararı alan çiftlerin, evliliklerinden memnun olmayan ve evlilik içindeki sorunlarını çözemeyen çiftler olması beklenir. Bu nedenle ailenin korunması ile ilgili politika oluşturulmasında boşanma oranlarıyla birlikte evlilik kalitesinin bir göstergesi olarak evlilikten memnuniyete de detaylı olarak bakılmaktadır. Bu konunun yeterli ilgiyi görmediğinin bir yansıması olarak ilgili yazında da

5 Thorsten Veblen (1899) göre tüketim davranışları büyük ölçüde diğer insanların tüketimine öykünme ile yakından ilgilidir. Gösterişçi tüketim (Conspicuous consumption) kavramı da Veblen tarafından ortaya atılmıştır ve kişilerin kendi sosyal statüleri ile sinyal göndermek için bazı ürünleri kullanmalarını ifade etmektedir. Neoklasik iktisadın atomistik tüketim tercihleri yaklaşımının aksine Veblen, tüketimin bireyin referans grubundan etkileneceğini iddia etmiştir. Veblen'in bireylerin tercihlerin birbirinden etkileneceği fikri, evlilik konusuyla direk alakadar olmasa da referans gruplarının ehemmiyeti, moda ve sürü psikoloji gibi birçok insan davranışını açıklamada kullanıldığı için konumuzla alakadardır.

bu konuyla ilgili çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili çalışmalar genellikle belirli bir şehre münhasır kalmaktadır (bkz. Tezer (1992); Yalçın (2014); Çağ ve Yıldırım (2016)). TAYA'nın verileri, Türkiye'yi temsil edebilir bir örnekleme dayanmaktadır fakat bu çalışmalarda evlilikten memnuniyet veya evlilik uyumu gibi değişkenlere ait veri bulunmamaktadır. Bu anketlerde evlilikten memnuniyet en yakın kavram olarak ailedeki mutluluk sorulmuştur (bkz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2006, 2011)). Bu soru sadece evli çiftlere sorulmadığından evlilikten memnuniyete benzer bir analize imkân vermemektedir. Ayrıca evlilikten memnuniyete yakın bir kavram olan evlilik uyumunun, çocukların gelişimlerine önemli etkileri olduğu bilinmektedir (Erbek vd., 2005). Ayrıca evlilikten memnuniyetin yaşamdan memnuniyetin en önemli belirleyicisi olduğunu gösteren çalışmalar (Glenn ve Weaver, 1981) göz önüne alındığında evlilikten memnuniyet değişkenine odaklanılmak çok makul görünmektedir.

Araştırma sorumuzu net olarak ifade etmek gerekirse bu çalışmada, evli bir kişinin yaşadığı şehirdeki boşanma oranlarının evlilikten memnuniyetine herhangi bir dışsallık etkisi olup olmadığını incelemektir. Bu amaçla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2003'den bu yana her yıl yapılan 'Yaşam Memnuniyeti Araştırması' verileri kullanılmaktadır. Ayrıca Türkiye'de evlilikten memnuniyetin zaman içinde değişimi ve bu değişimi etkileyen faktörler analiz edilmektedir. Analizimiz, 2003-2017 yılları arasında yaklaşık 300.000 civarı kişiyle yapılan anket sonuçlarına dayanmaktadır. Ayrıca 2013 yılında yapılan anket, şehir bazında tahmin verecek şekilde tasarlandığı için evlilikten memnuniyetin değişik şehirlerde nasıl dağıldığını da gözlemeleme imkânı vermektedir.

Bu çalışmada, evlilikten memnuniyetin orta yaş dönemi olan 35-60 yaş arasında en alt seviyeye indiği özellikle kadınların evlilikten daha az memnun oldukları bulunmuştur. Ayrıca beklenildiği gibi hanedeki gelir seviyesi, kişinin eğitim durumu ve sağlık durumundan memnuniyet, evlilikten memnuniyet ile pozitif ilişki içindedir. Boşanma oranlarının yüksek olduğu şehirlerin kişilerin evlilikten memnuniyetlerinin de daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Fakat evlilikten hiç memnun olmama ile boşanma oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde evlilik ile mutluluk arasındaki ilişkiyi kaba boşanma hızı anlamlı ölçüde etkilememektedir. Bu da boşanmanın yaygınlaşmasının bu analiz düzeyinde evliliğe herhangi bir negatif dışsallık etkisinden bahsedilemeyeceği olarak yorumlanmaktadır.

Metodoloji

Boşanma oranları ile evlilikten memnuniyet arasındaki ilişkiyi çalışmak için iki model kullanılmıştır. Birinci model şu şekilde gösterilebilir:

$$EM_{i,c} = OBH_c\alpha + X_i\beta_1 + \varepsilon_{i,t} \quad [1]$$

EM , c şehrinde yaşayan kişisi için evlilikten memnuniyet derecesini temsil etmektedir. OBH , c şehrindeki boşanma ortalaması olarak tanımlanmaktadır ve X kişinin yaşamının diğer yönlerini de hesaba katmak için eklenen yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi gibi arka plan değişkenleri vektörüdür. Boşanmanın evlilik üzerinde bir dışsallık etkisi var ise bunu göstereceğini düşündüğümüz katsayı, birinci modelde OBH 'nin katsayısı α 'dır. Diğer bir deyişle boşanma hızının fazla olduğu yerlerde evlilikten memnuniyetin daha düşük olması beklenir. Fakat bu katsayı, boşanma oranlarının fazla olduğu yerlerdeki mutlu evlilik sürmeye engel olan başka faktörlerin etkisini de gösteriyor olabilir. Örneğin; a şehrinde aile içi şiddet yaygın ise bu hem boşanmayı hem de evlilikten memnuniyeti düşürebilir. Bu durumda boşanmanın evlilikten memnuniyeti etkilemesinden çok üçüncü bir değişkenin hem boşanma oranını hem de evlilikten memnuniyeti etkilemesi gibi bir durum söz konusudur. Bu ihtimali bertaraf etmek için ikinci denklem geliştirilmiştir. İkinci model de aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$MU_{i,c} = M_i\beta_1 + OBH_c\beta_2 + M_i * OBH_c\alpha + X_i\beta_3 + \varepsilon_{i,t} \quad [2]$$

MU , c şehrinde yaşan M , i kişinin mutluluk skorudur. i kişinin evli olup olmadığını gösteren kukla değişkendir. OBH yine c şehrindeki boşanma ortalaması ve $M * OBH$ ise evli olma kukla değişkeni ile ortalama boşanma hızının etkileşim terimidir. X vektörü ile temsil edilen kontrol değişkenler, literatürdeki bulgular çerçevesinde seçilmiş ve modele eklenmiştir. Örneğin; geçim sıkıntısı çekiyor olmanın, evlilikten memnuniyeti olumsuz etkilediğini gösteren bulguları incelemiştik. Bu etkiyi tespit edebilmek için hane halkının gelir seviyesi, modele kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Ayrıca kişinin sağlık sorunları, evliliğini de olumsuz etkiliyor olabilir. Bu muhtemel ilişkiyi de hesaba katmak için kişinin sağlık durumundan memnuniyeti değişkeni, modele kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Buna ek olarak evlilikten memnuniyet aslında insanın kişiliğiyle de alakalı olabilir. Kişi, insanlarla ilişkilerinde başarılı olduğu için genel olarak evliliğinden de memnun olabilir. Bunu da hesaba katmak için kişinin arkadaş ilişkilerinden memnuniyeti, modele

kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Kontrol değişkenleri ile ilgili daha detaylı bilgi bir sonraki bölümde anlatılmaktadır.

İkinci denklemden, mutluluğu etkileyen faktörler olarak hem kişinin evli olup olmaması değişkeni hem ortalama boşanma oranı değişkeni hem de $M * OBH$ ile gösterilen evli olma kukla değişkeni ile ortalama boşanma hızı değişkeninin etkileşim terimi, modele birçok başka plan değişkeni ile beraber eklenmiştir. Evli olan bireylerin mutluluğu daha fazla ise bu durumda β_1 'in pozitif ve anlamlı olması beklenir. Genel olarak boşanma oranlarının yüksek olduğu şehirlerde kişilerin mutluluğu daha düşükse bu durumda da β_2 'nin negatif olması beklenir. Boşanma oranlarının artmasının evliliğe bir negatif dışsallık etkisi varsa $M * OBH$ (evli olma kukla değişkeni ile ortalama boşanma hızı değişkeninin etkileşim terimi) katsayısı olan β_3 'ün negatif olması beklenir. Bu etkileşim terimi ile boşanma oranının yüksek olduğu yerlerde evli kişilerin mutluluğunun boşanma oranlarının yüksek olmadığı yerlere göre farklılaşp farklılaşmadığı görülebilmektedir. Eğer anlamlı bir fark varsa bu, boşanma oranlarının evliliğe dışsallık etkisi olarak yorumlanabilir.

Veri

Bu çalışma için TÜİK'in 2003 yılından bu yana her yıl düzenli olarak toplandığı Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın birey düzeyindeki verileri kullanılmaktadır. Elimizde 2003 ve 2017 yılları arasındaki döneme ait veriler bulunmaktadır. Bu anketin örnekleme, Türkiye'nin herhangi bir kurumunda (hastane, öğrenci yurdu, askeriye, huzurevi gibi) yaşamayan yetişkin nüfusunu temsil edebilir şekilde hazırlanmıştır. Örneklemede 18 yaş ve üstü kişiler bulunmaktadır. Bu veri, anketörün katılımcılarla yüz yüze görüşerek sorularını yöneltmesiyle derlenmiştir.

Yaşam Memnuniyeti Araştırması-YMA bizim çalışma amaçlarımıza birçok açıdan uygundur. İlk olarak bu anket dışında TÜİK'in yaptığı herhangi bir ankette, evlilikten memnuniyete ait bir soru sorulmamaktadır. İkinci olarak, örneklemin yeterli ölçüde büyük olması, hipotez testlerinin sonuçlarına güvenilirliği artırmaktadır. 2003 yılında 3.095 kişiyle görüşülmüş ve her geçen yıl görüşülen insan sayısı artırılmıştır. 2017 yılında ise 9.876 kişiyle görüşülerek veriler derlenmiştir. 2013 yılında araştırma her bir şehri temsil edebilir kabiliyette olacak şekilde tasarlanmıştır. Bunun için 2013 yılında 135.314 kişiyle anket yapılmıştır.

YMA çok kapsamlı olarak tasarlanmıştır. Özellikle kamu hizmetlerinden memnuniyet ile ilgili detaylı sorular sorulmaktadır. Bununla birlikte kişilere evlilikle-

rinden ne derece memnun oldukları ve geniş bir ölçüde arka plan değişkenleri ile ilgili de sorular yöneltilmiştir. Evlilikten memnuniyet, cevap opsiyonları 1'den (Çok memnunum) 5'e (Hiç memnun değilim) şeklinde olan 5'li Likert ölçeği şeklinde hazırlanan şu soruyla ölçülmüştür: "Evliliğinizden memnun musunuz?". Yorumlamayı kolaylaştırmak için evlilikten memnuniyet sorusunun cevapları, memnun olmayanlardan olanlara doğru artacak şekilde tekrar kodlanmıştır.

YMA, kişilerden hane halkı gelir seviyelerini, kategoriler içinde belirtmelerini istemiştir. 2004-2012 yılları arasında 6 kategori kullanılmıştır. 2013-2016 yılları arasında 5 kategori kullanılmıştır. Bu gelir ölçümü; maaş, elde edilen kiralar, faiz gelirleri ve diğer ödemeleri de içermektedir. Her anket yılında her bir gelir kategorisi için farklı alt ve üst limitler kullanılmıştır. İstatistik kurumu çalışanlarından alınan bilgiye göre bu kategoriler, enflasyon oranına göre güncellendiği için her yıl değiştirilmiştir.

Arka plan değişkenleri olarak, cinsiyet, yaş, kent/kır (2003-2012 arası dönem için) eğitim seviyesi (ilkokul eğitimi veya daha az, ortaokul ve dengi, lise ve dengi, üniversite ve üstü), medeni hâl (hiç evlenmemiş, evli, boşanmış/ayrılmış, eşi vefat etmiş), iş hayatıyla ilgili durumu (çalışan, hâlihazırda çalışmasa da bağı kopmamış, işsiz, ev işleriyle ilgilenen, öğrenci, emekli, mevsimlik işçi, çalışamaz durumda ve diğer) kullanılmıştır.

Boşanmanın etkisini tespit edebilmek için her şehirdeki boşanma oranları, 2013 yılı veri setinde o şehirde yaşayan kişiler ile eşleştirilmiştir.

Yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi ve iş hayatıyla ilgili durum değişkenlerinde eksik bilgi olan gözlemleri (307 kişi) ve medeni hâli; boşanmış, ayrılmış, hiç evlenmiş, eşi vefat etmiş olan kişileri (72.513 kişi) örneklemin dışında tuttuğumuzda diğer bir deyişle örneklemini sadece evli olanlarla sınırladığımızda elimizde 227.860 gözlem kalmıştır. Tablo 1'de örnekleminimize ait betimsel istatistikler sunulmaktadır. Birinci sütunda bütün örnekleme ait ortalama değer ve standart sapmalar sunulmuştur. İkinci ve üçüncü sütunda da sırasıyla evliliğinden memnun olmayanlara (hiç memnun değil ve memnun değil) ve memnun olanlara (çok memnun ve memnun) ait ortalama ve standart sapmalar sunulmuştur. Evliliğinden memnun olanlarla olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek için t-testi yapılmış ve sonuçları en son sütunda yıldızlarla gösterilmiştir.

Evlilikten ortalama memnuniyet skoru 5 üzerinden 4.08'dir. Buna göre evlilerin evliliklerinden genel olarak memnun olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca örnekle-

lemin %17'si evliliğinden çok memnun, %76'sı memnun, %5'i evliliğinden memnuniyetini orta olarak değerlendirmiştir. Evliliklerinden hiç memnun ve memnun olmayanlar sırasıyla %0,6 ve %1,3 gibi çok az bir kısmı teşkil etmektedir. Örneklemimizin %55'i kadın olup ortalama yaş yaklaşık 45'tir. Örneklemimizin %69'u şehirde yaşayan insanlardan oluşmaktadır. Evliliklerinden memnuniyeti 3'ün altında olanlar, memnun olanlar olarak tanımlanıp memnuniyetleri 3'ün üstünde olanlar da memnun olmayanlar olarak tanımlanıp kıyaslandığından belirgin farklılıklar görünmektedir. Evliliklerinden memnun olmayanların, memnun olanlara kıyasla yaşça büyük, kadın olmaları, gelir seviyeleri daha düşük, iş hayatındaki durumu bakımından işsiz, ev işleriyle ilgilenen, çalışamaz durumda olmaları, eğitim seviyesi bakımından hiç okul bitirmemiş, ilkokul mezunu olmaları daha yüksek ihtimal olarak gözlemlenmektedir. Ayrıca evliliklerinden memnun olmayanların memnun olanlara kıyasla çalışan veya emekli olma, eğitim seviyesi bakımından ortaokul, lise, üniversite ve üstü mezunu olma ihtimalleri daha düşük olarak gözlemlenmektedir. Evliliklerinden memnun olmayanlar memnun olanlara kıyasla da istatistiksel olarak anlamlı ölçüde arkadaş ilişkilerinden, sağlık durumlarından memnuniyetleri ve genel mutluluk seviyeleri de daha düşüktür. Bu farklılıklar regresyon analizi kapsamında hesaba katılarak birtakım sonuçlar elde edilmektedir.

Tablo 1: Betimsel İstatistikler

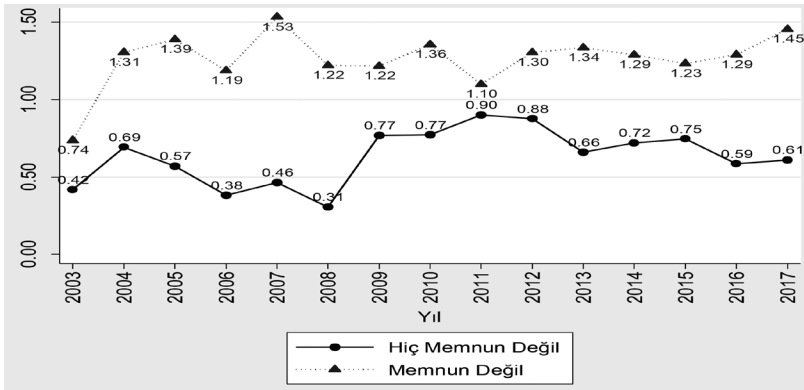
	Bütün Örneklem	Evlilikten Memnuniyet <3	Evlilikten Memnuniyet >3
Evlilikten Memnuniyet	4.08 [0.57]	1.67 [0.47]	4.18 [0.39]
Çok Memnun	0.17 [0.38]		
Memnun	0.76 [0.43]		
Orta	0.05 [0.21]		
Memnun Değil	0.01 [0.11]		
Hiç Memnun Değil	0.01 [0.08]		
Yaş	45.39 [14.20]	46.69 [13.89]	45.35 [14.24]***
Kadın	0.55 [0.50]	0.77 [0.42]	0.54 [0.50]***
Şehirde Yaşayanlar	0.69 [0.46]	0.68 [0.47]	0.69 [0.46]
Gelir Seviyesi (5'li ölçek)	2.43[1.40]	1.98 [1.24]	2.45 [1.40]***
İş Hayatı Durumu			
Çalışan/Alakadar	0.37 [0.48]	0.27 [0.44]	0.38 [0.49]***
İşsiz	0.03 [0.17]	0.05 [0.22]	0.03 [0.17]***
Ev işleriyle ilgilenen	0.40 [0.49]	0.50 [0.50]	0.39 [0.49]***
Öğrenci	0.00 [0.05]	0.00 [0.06]	0.00 [0.05]
Emekli	0.13 [0.34]	0.08 [0.27]	0.13 [0.34]***
Çalışamaz	0.04 [0.19]	0.06 [0.24]	0.03 [0.18]***
Diğer	0.02 [0.15]	0.03 [0.17]	0.02 [0.15]**
Eğitim Seviyesi			
Hiç okul bitirmemiş	0.19 [0.39]	0.33 [0.47]	0.18 [0.38]***
İlkokul mezunu	0.45 [0.50]	0.42 [0.49]	0.46 [0.50]***
Ortaokul ve dengi	0.11 [0.32]	0.10 [0.30]	0.11 [0.32]**
Lise ve dengi	0.14 [0.35]	0.10 [0.31]	0.14 [0.35]***
Üniversite ve üstü	0.11 [0.31]	0.06 [0.23]	0.11 [0.31]***
Sağlık Dur. Memnuniyet	3.56 [0.89]	2.85 [1.10]	3.60 [0.86]***
Arkadaş İliş. Memnuniyet	3.99 [0.50]	3.75 [0.79]	4.01 [0.48]***
Mutluluk Skoru	3.60 [0.84]	2.45 [1.03]	3.65 [0.81]***
N	227,860	4,482	212,644

Notlar: Ortalama değerler ve [] içinde standart sapmalar sunulmuştur (* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$)

Bulgular

Şekil 3'de evliliklerinden memnun olmayanların yıllar içinde değişimi sunulmaktadır. Zaman içinde net olarak ne evliliğinden memnun olmayanların oranında ne de hiç memnun olmayanların oranında ciddi bir artış gözlemlenmemektedir. 2004 yılından 2017 yılına kadar evliliğinden memnun olmayanlarla hiç memnun olmayanların toplamı %2 civarında seyretmektedir. Şekil A-3'te de evliliklerinden memnun olanların yıllar içinde dağılımı gösterilmektedir. Buna göre evliliklerinden çok memnun olanlarda bir düşüş ve evliliklerinden memnun olanlarda ise bir artış görülmektedir. Bu bulgular, boşanma oranlarının artmasıyla toplumda aile müessesinin çöktüğü ile ilgili yapılan yorumların aslında pek de bilimsel olarak desteklenemeyeceği anlamına gelmektedir. Çünkü her ne kadar boşanmalar artıyor olsa da evlilikten memnuniyet oranları yine de gayet yüksektir. Toplumsal değişimle birlikte aile de dönüşse bile yeni sürece önemli ölçüde uyum sağlamış görünmektedir.

Şekil 4'te evlilikten memnuniyet ortalamasının şehir bazında dağılımı gösterilmektedir. 2013 yılında yapılan YMA verisi, şehir bazında tahmin verecek şekilde tasarlandığı için Şekil 4 için 2013 yılı verisi kullanılmıştır. Buna göre evlilikten memnuniyet ortalamasında şehirler arasında belirgin farklar gözlemlenmektedir. Evlilikten memnuniyet ortalaması en yüksek olan şehir Sinop, en düşük şehir ise Adıyaman olarak gözlemlenmiştir. Bu şekilde sunulan veriye ait tam değerler, Şekil A-5'te bulunmaktadır. Şekil 2'de gösterildiği üzere boşanma oranlarının yüksek olduğu şehirlerde her zaman evlilikten memnuniyetin çok düşük olmaması ve benzer şekilde boşanma oranlarının düşük olduğu Doğu Anadolu'da evlilikten memnuniyetin çok yüksek olmaması göstermektedir ki boşanma oranlarını minimize etmeye çalışmak, sağlıklı evlilikleri desteklemek anlamına gelmeyebilir.

Şekil 3: Evlilikten Memnun Olmayanların Zaman içinde Değişimi (%) (YMA 2003-2017)

Şekil 4: Evlilikten Memnun Ortalamasının Şehir Bazında Dağılımı (YMA 2013)

Tablo 2’de en küçük kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilmiş evlilikten memnuniyet regresyon sonuçları sunulmaktadır. Model 1’de temel arka plan değişkenleri olarak tanımlanan yaş, yaşın karesi, cinsiyet, eğitim seviyesi, gelir seviyesi, sağlık durumundan memnuniyet, arkadaş ilişkilerinden memnuniyet modele eklenmiştir. Model 2’de zamanla evlilikten memnuniyetteki değişimi gözlemleyebilmek için ‘yıl’ kukla değişkeni modele eklenmiştir. Model 3’te toplumda genelde kadınların iş hayatına girmeleriyle evliliklerinin bundan olumsuz yönde etkilendiği yönündeki yargıyı test etmek için çalışan kukla değişkeni ile kadın kukla değişkeninin etkileşim terimi modele eklenmiştir. Model 4’te eğitimin evlilikten memnuniyete etkisinde kadın ve erkekler arasında bir fark olup olmadığını görmek için kadın kukla değişkeni ile eğitim değişkeninin etkileşim terimi modele eklenmiştir. Model 5’te değişik yaş kategorileri modele eklenmiş böylece değişik yaş dönemlerinde evlilikten memnuniyetin nasıl farklılaştığı gözlemlenmesi amaçlanmaktadır.

Model 1, 2, 3 ve 4’ün sonuçlarına göre yaş değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ve yaşın karesi değişkeninin katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu için yaş ile evlilikten memnuniyet arasında lineer olmayan bir ilişkiden bahsedilebilir. Diğer bir deyişle yaş bir seviyeye kadar arttıkça evlilikten memnuniyet azalmakta fakat bir dip noktasından sonra yaş ile birlikte evlilikten memnuniyet artmaktadır. İlk 4 model sonuçlarına göre bu yaş, 55-60 yaşlarına tekabül etmektedir. Bütün modellerde kadın değişkeninin katsayısı negatif olduğu için kadınların evlilikten memnuniyetleri erkeklerinkinden belirgin ölçüde daha az olduğu sonucuna varabiliriz. Çalışıyor, işsiz, öğrenci, emekli olmanın muhtelif katsayıları olmasına rağmen bu katsayılar, istatistiksel olarak anlamlı

olmadığı için bu grupların diğer iş statüsüne sahip kişilerden evlilikten memnuniyet açısından belirgin bir farkı bulunmamaktadır. Fakat ev işleriyle ilgilenen ve çalışamaz hâlde olmanın evlilikten memnuniyeti diğer iş statüsüne sahip kişilerden istatistiksel anlamlı olarak yüksektir. Eğitim seviyesi, gelir seviyesi, sağlık durumundan memnuniyet ve arkadaş ilişkilerinden memnuniyet de evlilikten memnuniyet ile pozitif ilişki içindedir. Model 2, 3, 4 ve 5’de bulunan yıl kukla değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu için 2003-2017 arası dönemde yıllar geçtikçe evlilikten memnuniyette bir düşüşten gözlemlenmektedir. Model 3’te bulunan çalışan ile kadın değişkenlerinin etkileşim teriminin katsayısı pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için çalışıyor olmanın evlilikten memnuniyete etkisi açısından kadınlar ile erkekler arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Model 4’e de göre de benzer şekilde eğitim ile kadın kukla teriminin etkileşim teriminin katsayısı pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için eğitim seviyesinin artmasının da evlilikten memnuniyete etkisi açısından kadınlar ile erkekler arasında bir fark olmadığı söylenebilir. Model 5’in sonuçlarına göre 18-25 yaşında ve 26-34 yaşında evli olanların evlilikten memnuniyetleri, 61 yaş ve üzeri olan kişilere göre istatistiksel olarak anlamlı ölçüde yüksek olarak gözlemlenmekte fakat 18-25 yaş arası evli olanların memnuniyet katsayısı çok daha büyük olarak görülmektedir. 35-44 yaşında ve 45-60 yaşında olan evlilerin ise evlilikten memnuniyeti 61 yaş ve üzeri olan kişilere göre istatistiksel olarak anlamlı ölçüde daha düşük olarak bulunmaktadır. Kadınların eğitim seviyelerindeki ve çalışıyor olmalarının evlilikten memnuniyetlerine negatif etkisi olmaması, aile müessesindeki ‘kendi bakış açlarına göre gördükleri zayıflamanın’ faturasını kadınlara daha çok hak verilmesine çıkaranların tezini çürütmektedir.

Tablo 3’teki modellerde boşanmanın yaygınlaşmasının evlilikten memnuniyete bir dışsallık etkisinin olup olmadığını tespit etmek için kaba boşanma hızı ve kişinin yaşadığı şehirdeki boşanmış veya ayrılmış kişilerin oranı hesaplanarak regresyona bağımsız değişken olarak eklenmiştir. Model 1 ve 4’te bağımlı değişken olarak 5’li Likert ölçeğinde değerlendirilen evlilikten memnuniyet değişkeni, EKK yöntemiyle tahmin edilmiştir. Model 1 ve 4’de Tablo 2’deki Model 1’in aynı değişkenleri kullanılmış fakat veri 2013 yılıyla sınırlandırılarak tahmin edilmiştir. Model 1 ve 4’ün sonuçlarına göre Tablo 2’deki sonuçlara benzer şekilde yaş ile evlilikten memnuniyet doğrusal olmayan bir ilişki içindedir, kadınların evlilikten memnuniyeti daha az, eğitim seviyesi, gelir, sağlık durumu ve arkadaş ilişkilerinden memnuniyet ile evlilikten memnuniyet arasında anlamlı bir pozitif ilişki vardır. Model 1’e göre

kaba boşanma hızının artması ile evlilikten memnuniyetin istatistiksel olarak anlamlı ölçüde negatif ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Model 4'e baktığımızda da benzer şekilde kişinin yaşadığı şehirdeki ortalama boşanmış ve ayrılmış kişilerin oranının kişinin evlilikten memnuniyeti ile negatif ilişki içinde olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu sonuçlar, boşanmanın artmasının evlilikler üzerine bir dışsallık etkisi olduğunu akla getirmektedir. Fakat aynı sonuçlar, boşanmanın yaygın olduğu şehirlerde evlilikten memnuniyetsizliği de gerektirebilecek kültürel kodların olması anlamına da gelebilir. Bu durumda boşanmanın yaygın olduğu şehirlerde evlilikten hiç memnun olmamanın veya memnun olmamanın daha yüksek olması beklenir diğer bir ifadeyle bu şehirlerde evlilikten memnuniyet değişkeninin düşük değerlerinde bir yoğunlaşma beklenir. Bu ihtimali test etmek için de Model 2 ve 5'de de bağımlı değişken olarak evlilikten hiç memnun olmama değişkeni kullanılmış, Model 3 ve 6'da da evlilikten memnun olmama (hiç memnun olmayanlar+memnun olmayanlar) değişkeni bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Tablo 3, Model 2 ve 3'de sunulan regresyon sonuçlarına göre kişinin yaşadığı şehirdeki kaba boşanma hızının kişinin, evlilikten hiç memnun olmama veya memnun olmaması ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Benzer olarak Tablo 3 Model 5'de de kişinin yaşadığı şehirdeki boşanmış veya ayrılmış insanların kişinin evlilikten hiç memnun olmama hâline istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Model 6'da %10 güven aralığında kişinin yaşadığı şehirdeki boşanmış veya ayrılmış insanların oranının evlilikten memnun olmaması bir ilişkidir bahsedilebilir.

Tablo 2: Evlilikten Memnuniyet Regresyon Sonuçları

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yaş	-0.012*** (-23.41)	-0.011*** (-22.44)	-0.011*** (-22.35)	-0.011*** (-22.30)	-0.012*** (-23.41)
Yaşın Karesi	0.0001*** (21.26)	0.0001*** (20.64)	0.0001*** (20.54)	0.0001*** (20.54)	0.0001*** (21.26)
18-25 yaş (Ref: 61 ve üstü)					0.079*** (12.61)
26-34 yaş					0.017*** (3.64)
35-44 yaş					-0.021*** (-4.75)
45-60 yaş					-0.033*** (-8.81)
Kadın	-0.117*** (-30.59)	-0.115*** (-30.02)	-0.122*** (-18.95)	-0.117*** (-17.27)	-0.119*** (-17.62)
Çalışan (ref: Diğer)	0.006 (0.72)	0.010 (1.20)	0.005 (0.66)	0.010 (1.22)	0.011 (1.32)
İşsiz	-0.017 (-1.53)	-0.012 (-1.13)	-0.013 (-1.23)	-0.012 (-1.14)	-0.012 (-1.13)
Ev işleriyle ilgilenen	0.040*** (4.78)	0.046*** (5.48)	0.049*** (5.46)	0.046*** (5.47)	0.046*** (5.47)
Öğrenci	0.030 (1.05)	0.019 (0.66)	0.021 (0.74)	0.019 (0.66)	0.018 (0.65)
Emekli	0.010 (1.15)	0.014 [†] (1.70)	0.012 (1.45)	0.014 [†] (1.69)	0.013 (1.48)
Çalışamaz	0.045*** (4.15)	0.051*** (4.75)	0.052*** (4.77)	0.051*** (4.75)	0.061*** (5.72)
Eğitim seviyesi	0.008*** (7.00)	0.012*** (9.81)	0.012*** (9.85)	0.011*** (7.94)	0.011*** (7.81)
Gelir seviyesi	0.027*** (28.14)	0.025*** (25.02)	0.025*** (25.06)	0.025*** (25.02)	0.024*** (24.86)
Sağlık Durumu	0.105*** (60.80)	0.106*** (61.53)	0.106*** (61.55)	0.106*** (61.54)	0.106*** (61.72)
Arkadaş ilişkilerinden memnuniyet	0.217*** (66.15)	0.216*** (65.79)	0.216*** (65.79)	0.216*** (65.79)	0.216*** (65.71)
Yıl		-0.007*** (-17.19)	-0.007*** (-17.21)	-0.007*** (-17.19)	-0.007*** (-17.22)
Çalışan*Kadın			0.011 (1.36)		
Eğitim*Kadın				0.001 (0.35)	
R ²	0.094	0.085	0.096	0.094	0.085
N	149509	149509	149509	149509	149509

Standart hatalar robust olarak hesaplanmış, t-değerleri () de bulunmaktadır (** p<0.01, * p<0.05, † p<0.10)

Tablo 3: Evlilikten Memnuniyet Regresyon Sonuçları

	Evlilikten Memnuniyet	Hiç Memnun olmama	Memnun olmama	Evlilikten Memnuniyet	Hiç Memnun olmama	Memnun olmama
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	EKK	Probit	Probit	EKK	Probit	Probit
Yaş	-0.010*** (-16.33)	0.005 (0.89)	0.009** (2.31)	-0.010*** (-16.38)	0.005 (0.91)	0.008** (2.25)
Yaşın Karesi	0.0001*** (15.02)	-0.0001 (-1.27)	-0.0001** (-2.15)	0.0001*** (15.04)	-0.000 (-1.28)	-0.000** (-2.11)
Kadın	-0.120*** (-25.30)	0.613*** (16.34)	0.526*** (21.49)	-0.120*** (-25.36)	0.614*** (16.41)	0.525*** (21.48)
Çalışan	0.025*** (2.69)	-0.142** (-2.17)	-0.065 (-1.38)	0.025*** (2.70)	-0.141** (-2.16)	-0.066 (-1.40)
İşsiz	-0.013 (-1.01)	0.123 (1.57)	0.191*** (3.38)	-0.012 (-0.99)	0.123 (1.56)	0.192*** (3.40)
Ev işleriyle ilgilenen	0.057*** (5.85)	-0.358*** (-5.70)	-0.283*** (-6.15)	0.057*** (5.87)	-0.359*** (-5.70)	-0.282*** (-6.14)
Öğrenci	0.038 (1.01)	-0.091 (-0.39)	0.164 (1.11)	0.038 (1.00)	-0.091 (-0.40)	0.166 (1.13)
Emekli	0.022** (2.29)	-0.099 (-1.30)	-0.106** (-1.99)	0.023** (2.32)	-0.099 (-1.30)	-0.109** (-2.04)
Çalışamaz	0.061*** (4.83)	-0.098 (-1.16)	-0.124** (-2.11)	0.061*** (4.85)	-0.098 (-1.17)	-0.125** (-2.12)
Eğitim seviyesi	0.010*** (6.63)	-0.011 (-0.75)	-0.018* (-1.91)	0.010*** (6.55)	-0.010 (-0.68)	-0.020** (-2.06)
Gelir seviyesi	0.024*** (20.25)	-0.095*** (-7.22)	-0.090*** (-11.00)	0.025*** (20.35)	-0.095*** (-7.22)	-0.091*** (-11.07)
Sağlık Durumu	0.101*** (48.69)	-0.197*** (-14.22)	-0.249*** (-28.82)	0.101*** (48.70)	-0.196*** (-14.21)	-0.250*** (-28.93)
Arkadaş ilişkilerinden memnuniyet	0.221*** (54.23)	-0.201*** (-8.92)	-0.276*** (-19.80)	0.221*** (54.24)	-0.202*** (-8.94)	-0.275*** (-19.75)
Kaba Boşanma Hızı (resmî kayıt)	-0.017*** (-7.07)	0.025 (1.26)	0.010 (0.76)			
Ort. boşanmış-ayrılmış (anketten)				-1.105*** (-7.79)	1.280 (1.07)	1.501* (1.86)
R ²	0.094	0.085	0.096	0.094	0.085	0.096
N	149509	149509	149509	149509	149509	149509

Standart hatalar robust olarak hesaplanmış, t-değerleri () bulunmaktadır (**p<0.01, **p<0.05, *p<0.10)

Tablo 4’de sunulan Model 1 regresyon sonuçlarına göre diğer birçok çalışmanın da gösterdiği gibi evli kukla değişkeninin katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu için eşi vefat etmiş kişilere göre evli olanların mutluluk seviyelerinin daha yüksek olduğu yorumlanabilir. Model 2’de medeni hâl değişkenlerine ek olarak kaba boşanma hızı da modele dâhil edildiğinde bu değişkenin katsayısı negatif olarak gözlemlenmiş fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Model 3’te evlilik ile kaba boşanma hızının etkileşim terimi de modele eklendiğinde bu terimin katsayısı negatif fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için kişinin yaşadığı şehirdeki kaba boşanma hızının evlileri daha farklı etkilediği hipotezini destekler bir bulgu elde edilmemiştir. Bu nedenle boşanma oranlarının artmasının evliliğin getirdiği mutluluğa istatistiksel olarak anlamlı negatif bir etkisinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bu bulgu, boşanmanın evlileri negatif etkilediği savını desteklememektedir. Bu da demektir ki boşanma hadisesinin bir ihtimal olarak çiftlerin önünde bulunmasının evliliğin kıymetini bilme noktasında çiftlere katkısı olabilir. Şöyle ki boşanma hadisesinin oluyor ve biliniyor olması, eşlere sorumsuz davrandıklarında kendi evliliklerinin de çözülebileceği ile ilgili bir sinyal yollamaktadır. Böylece eşler, kendilerine çekidüzen verme ihtiyacını daha çok hissedebilmekte ve evliliklerini iyileştirmek yönünde gayrete gelmelerine de imkân sağlıyor olabilir.

Tablo 4: Mutluluk Regresyon Sonuçları

	(1)	(2)	(3)
Yaş	-0.030*** (-18.41)	-0.030*** (-18.51)	-0.030*** (-18.52)
Yaşın Karesi	0.000*** (21.02)	0.000*** (20.94)	0.000*** (20.98)
Kadın	0.095*** (11.03)	0.095*** (11.58)	0.095*** (11.52)
Çalışan (ref Diğer iş statüsünde)	0.021 (1.23)	0.021 (1.29)	0.022 (1.29)
İşsiz	-0.262*** (-13.40)	-0.263*** (-13.47)	-0.263*** (-13.44)
Ev işleriyle ilgilenen	0.102*** (6.98)	0.102*** (6.98)	0.103*** (6.98)
Öğrenci	0.100*** (5.06)	0.101*** (5.14)	0.101*** (5.11)
Emekli	0.057*** (3.39)	0.058*** (3.50)	0.058*** (3.50)
Çalışamaz	0.010 (0.54)	0.010 (0.54)	0.010 (0.54)
Eğitim seviyesi	0.006* (1.90)	0.006** (2.31)	0.006** (2.30)
Gelir seviyesi	0.062*** (23.53)	0.062*** (25.43)	0.063*** (25.05)
Sağlık Durumu	0.265*** (60.12)	0.265*** (62.70)	0.265*** (62.25)
Arkadaş ilişkilerinden memnuniyet	0.215*** (25.29)	0.215*** (26.28)	0.214*** (26.26)
Hiç evlenmemiş (ref: Eşi vefat etmiş)	0.014 (1.07)	0.014 (1.03)	0.014 (1.10)
Evli	0.249*** (24.12)	0.249*** (23.67)	0.265*** (13.36)
Boşanmış/Ayrılmış	-0.223*** (-10.08)	-0.223*** (-10.08)	-0.224*** (-10.41)
Kaba Boşanma Hızı (resmî kayıt)		-0.004 (-0.29)	0.004 (0.21)
Evli*Kaba Boşanma Hızı			-0.011 (-1.05)
R ²	0.149	0.149	0.149
N	196203	196203	196203

Standart hatalar robust olarak hesaplanmış, t-değerleri () bulunmaktadır (***) $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.10$)

Tartışma

Bu çalışma kapsamında 2003-2017 yılları arasında yapılan analize göre, evliliğinden memnun olmayanlar ile hiç memnun olmayanların oranında ciddi bir değişim gözlenmemekte ve oranı %2 civarında seyretmektedir. Boşanma oranlarında artış olmasına rağmen evlilikten memnuniyetsizlikte ciddi bir artış olmaması, sağlıklı olmayan evliliklerin boşanma ile neticelendiği kanısını uyandırmaktadır. Eğitim seviyesi ve gelirin artmasıyla kişinin evlilikten memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki olması da boşanmanın sağlıklı olmayan evlilikleri çözülmeye uğrattığı kanısını güçlendirmektedir. Çünkü gelir ve eğitim gibi kaynaklar, kişilerin değer yapılarında bireysel önceliklerini ifade etme noktasında dönüşüme izin vermektedir ve bu gibi kaynakların olmaması kişinin daha geleneksel ve hayatta kalmaya odaklanan değer yargılarına bağlı olması ile yakından ilişkilidir (Inglehart ve Baker, 2000).

Bu bulguları değerlendirirken akılda tutulması gereken bir husus da evliliğinden memnun olmayan insanlar, bu soruya belki de tümüyle ankete cevap vermek istememiş de olabilir. Bundan dolayı da evlilikten memnuniyetsizlikte ciddi bir değişiklik gözlemlenmemiş olabiliriz. Bununla beraber bu anket yüz yüze yapıldığı için ve yüz yüze yapılan anketlerde cevaplama oranı yüksek seyrettiği için (Heerwegh, 2009) sonuçların yanlış örneklemden kaynaklanıyor olması küçük bir ihtimaldir. Ayrıca bir devlet kurumu olan TÜİK'in anketi tamamlamayanlara yasal yaptırımlar uygulama hakkı olduğu için cevaplama oranlarının yüksek seyretmesi beklenmekte bu da sonuçların yanlış örneklemden kaynaklanma olasılığını düşürmektedir.

Analiz sonuçlarına göre yaş ile evlilikten memnuniyet arasında U şeklinde bir ilişki vardır. 18-25 yaş döneminde olan kişilerin evliliklerinden memnuniyetleri en yüksek iken 55-60 yaş arasında evlilikten memnuniyet taban değerini almaktadır. Yalçın (2014) da yaş ile evlilik uyumu arasında U şeklinde bir ilişki raporlamıştır. Bu sonuç uluslararası bulgularla da paralellik arz etmektedir. Blanchflower ve Oswald (2008), 500.000 kadar Amerikalı ve Avrupalı ile yapılan anketleri kullanarak yaptıkları analizlerde mutluluk ile yaş arasında U şeklinde bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin kohort etkileri hesaba katıldığında da süregeldiğini göstermektedir. O çalışmanın bulgularına göre mutluluk 40'lı yaşların sonlarına doğru bir taban değeri almakta ileriki yaşlarda yeniden artmaya başlamaktadır. Clark ve Oswald (2007) İngilizler üzerinde panel olarak tasarlanan veri setini inceleyen araştırmalarına göre de yaş ile mutluluk arasında U şeklinde bir ilişki vardır. Bu araştırmanın yatay-kesit veri kullanan araştırma tasarımlarına göre üstünlüğü, aynı kişileri yaşlanma süreci içinde analiz ediyor olmasından dolayı kohort etkilerinin sonuçlara etki etme şansını ortadan kaldırmasıdır. Yaş ile evlilikten memnuniyet arasındaki U şeklindeki

ilişkinin muhtemel bir açıklaması, ilk evlilik dönemlerinde çocuklar olmadığı için evlilikten memnuniyet yüksek olmakla beraber çiftlerin 26-34 yaşlarında çocuklar ile ilgili işlerin getirdiği sorumluluklar ile beraber evlilik içi sorunların artması ile açıklanabilir. Benzer şekilde orta yaş döneminde iş hayatıyla ilgili yükler de evlilikten memnuniyeti azaltıyor olabilir. 61 yaş üstünde de çocukların genellikle yuvayı terk etmesiyle ve iş hayatındaki çalışma yükünün azalması veya bitmesiyle çiftlerin yeniden evliliklerinden memnuniyetlerinde artış gözlemleniyor olabilir. Gorchoff vd. (2008) da çocukların evden ayrılmasıyla evlilikten memnuniyette bir artış olduğunu kaydetmektedir.

Diğer bir dikkate değer bulgu, kadınların evlilikten memnuniyetlerinin belirgin ölçüde erkeklerden daha düşük olmasıdır. Bu da uluslararası literatür ile uyumludur. Rhyne (1981) ve orada referans verilen birçok çalışma da erkeklerin evlilikten memnuniyetinin daha yüksek olduğunu raporlamaktadır. Türkiye'de daha küçük örneklemle yapılan araştırmalarda (bkz. Tezer (1992); Çağ ve Yıldırım (2016) kadınlarla erkekler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Fakat bu bulgu, o çalışmaların örneklemine küçüklüğünden kaynaklanıyor olabilir. Tezer (1992) 63 çift ile Çağ ve Yıldırım (2016) ise 800 civarında çift ile çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu çalışma 149.000 civarında çiftin verilerine dayanmaktadır. Bununla birlikte genel olarak kadınların erkeklerden daha mutlu olduğunu gösteren gerek Türkiye'den (Uğur, 2019) gerek yurt dışında yapılan (Zweig, 2015) birçok çalışma bulunmaktadır. Hayattan daha çok memnun olmalarına rağmen kadınların evliliklerinden daha az memnun olmaları ilginç görünmektedir. Bunu destekleyen bir bulgu da genel olarak gerek ABD'de gerek Türkiye'de boşanmayı başlatan tarafın kadınların olmasıdır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 1996; Brinig ve Allen, 2000). Bunlar evlilikteki faydanın kadın ve erkekler arasında asimetrik olarak dağıldığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Eğitim değişkenine baktığımızda, eğitim ile evlilikten memnuniyet arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmektedir. Bu sonuç, kişilerin kendi eğitim seviyelerine benzer eşler seçmeleriyle (positive assortative mating) de açıklanabilir. Çağ ve Yıldırım (2016), Ankara'da yaptıkları çalışmada, evlilik doyumunu ile eğitim arasında negatif bir ilişki raporlamaktadır. Fakat bu sonuç, Ankara'ya münhasır olarak yaptıkları çalışmada ulaşılabilir örneklem seçmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Üncü (2007) ise evlilik doyumunu en düşük olarak ilkökul mezunlarını bulmuş, evlilik doyumunu en yüksek olarak da üniversite mezunlarını bulmuştur. Tynes (1990) da eğitim düzeyi yüksek olanların evlilikten memnuniyetinin de yüksek olduğunu raporlamaktadır. Eğitilmiş olmak, evlilik kararlarını daha iyi karar vermeye ortam hazırlıyor da olabilir. Uğur (2017), kadınlar için eğitim ile kendi hayatını kontrol ediyor olma algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu min-

valde düşününce eğitimin evlilikten memnuniyete neden olması anlaşılabilir görülmektedir. Benzer şekilde gelir ile evlilikten memnuniyet arasındaki pozitif ilişki de gelir seviyesindeki artışın aile içi ekonomik sorunlar nedeniyle olabilecek gerginlikleri azaltma fonksiyonu ile açıklanabilir. Yine aynı doğrultuda sağlık durumu iyi olmayan kişilerin evliliklerinde de sağlık sorunlarından kaynaklı olarak sorun yaşayabiliyor olma ihtimali değerlendirilince, sağlık durumundan memnuniyet ile evlilikten memnuniyet arasındaki pozitif ilişki anlamlı görünmektedir.

Çiftlerin yaşadığı şehirdeki boşanma oranlarının, çiftlerin evlilikten memnuniyetleriyle de negatif ilişki içinde olduğu gözlemlenmektedir. Fakat boşanma hızının fazla olduğu şehirlerde evlilikten memnun olmamada istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görünmemiştir. Bunu sağlıklı yorumlamak için öncelikle şunu belirtmekte fayda var. Boşanma, avukat ücretlerinden, çocuklara olan zararından, uğranılan finansal zarara, 'evli olmanın' rahatlığından 'dul' olmaya geçişi gerektiren maliyetli bir süreçtir. Buradaki gerek maddi gerek sosyal maliyetler, çiftleri evlilikleri kötü gitse de evli kalmaya teşvik edebilir. Boşanma oranlarının yüksek olduğu şehirlerde, evlilikten memnuniyetsizlikte ciddi bir yükseklikten ziyade evlilikten çok memnun olanların oranında bir düşüş görülmektedir. Bu da boşanmanın yüksek olduğu şehirlerde evliliği olumsuz hâle getiren kültürel kodlardan dolayı boşanmanın yüksek olduğu fikrini desteklememektedir. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi evlilikten memnuniyeti de kişinin evliliğini nasıl algıladığı ile evlilikten beklentileri arasındaki uyum belirlemektedir. Benzer şekilde boşanma hızının yüksek olduğu yerlerde evli olmak ile mutluluk arasındaki ilişkide de anlamlı bir farklılık bulunmadığı için boşanmanın yaygınlaşmasının evliliğe herhangi bir dışsallık etkisi olduğunu destekler bir kanıtımız oluşmamaktadır. Elbette bizim incelediğimiz durum, kişinin yaşadığı şehirdeki boşanma oranlarının artmasının evliliğin mutluluk etkisine veya evlilikten hiç memnun olmamaya anlamlı bir etkisi olmaması, kişinin sosyal gruplardan etkilenmediği anlamına gelmez. Belki de kişi yaşadığı şehirden ziyade kendisi için önemli olan sosyal çevresindeki kişilerden veya geniş ailesinden etkileniyor olabilir. Fakat bu hipotezi test etmek için elimizde yeterli detayda veri bulunmamaktadır.

Sonuç

Son dönemlerde boşanma oranlarındaki artış çok büyük yankı bulmasına rağmen evlilikten memnuniyet yeterli ölçüde tartışılmamaktadır. Hâlbuki boşanma, evlilikten memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle ailenin korunması ile ilgili çabaların boşanma oranlarıyla birlikte evlilikten memnuniyeti de kapsamlı olarak ele alması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında 2003-2017 yılları arasında yapılan analize göre evliliğinden memnun olmayanlar ile hiç memnun olmayanların oranında ciddi bir değişim gözlenmemekte ve bu oran %2 civarında seyretmektedir. Fakat aynı dönemde evliliklerinden çok memnun olanların oranında belirgin bir düşüş görünmektedir. Ayrıca şehirler arasında evlilikten memnuniyet oranları belirgin şekilde farklılaşmaktadır. Evlilikten memnuniyetin yaş ile U şeklinde bir ilişki içinde olduğu gözlemlenmiş, kadınların evlilikten memnuniyetlerinin sistematik olarak düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sağlık, eğitim, gelir seviyesi de evlilikten memnuniyet ile pozitif ilişki içindedir.

Boşanma oranlarının yüksek olduğu şehirlerde kişilerin evlilikten memnuniyet ortalamalarının daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Fakat evlilikten hiç memnun olmama hâli ile boşanma oranlarının yüksekliği arasında bir ilişki bulunamadığından ve evliliğin mutlulukla ilişkisinde kişinin yaşadığı şehirdeki boşanma hızının anlamlı bir etkisi olmadığından boşanmanın yaygınlaşmasının, çalışmanın kısıtları çerçevesinde yorumlanmak kaydıyla evliliğe ortalamada herhangi bir dışsallık etkisi olmadığı sonucu çıkarılmaktadır.

The spillover effect of divorce rates on marriage

Findings from Turkey

Zeynep Uğur

Introduction

From 2000 and onwards, divorce has substantially risen in Turkey as well as in many other developed countries. We observe significant differences in divorce rates among cities in Turkey. Many findings from Turkey and other countries report a negative effect of divorce on life satisfaction, and according to this, we expect people to avoid divorce. That is, not all people dissatisfied from their marriage end up divorcing due to various social costs associated with divorce. Yet, the effect of divorce and it becoming common in the society might not only affect divorced people themselves. Many studies show that people are affected from their reference groups. Therefore, people's assessment of their marriage can change depending on how the society in which they live perceive marital problems. In some societies, problems in marriage can be considered normal, whereas in other societies the same problems can be considered a reason for divorce. In this study, we examine how divorce rates from the city in which an individual lives, has an effect on the person's satisfaction with marriage. Moreover, we analyze the factors that determine marital satisfaction.

The importance of this study stems from that if divorce has spillover effects on marriages, there could be many regulations about how news about divorce should

@ Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi. zeynep.ugur@asbu.edu.tr

© Scientific Studies Association
DOI: 10.12658/M0325
insan & toplum, 2019.
insanvetoplum.org

be given. Moreover, although divorce is hotly debated in Turkey, marital satisfaction and the quality of marriage does not get the attention that it deserves. Yet, those who got divorced are the ones who has to have lower marital satisfaction once. Therefore, for developing policies to protect family life, satisfaction from marriage should be scrutinized together with divorce rate.

Methods

The following equations are assumed to study the relationship between divorce rate and satisfaction from marriage:

$$EM_{i,c} = OBH_c\alpha + X_i\beta_1 + \varepsilon_{i,t} \quad [1]$$

$$MU_{i,c} = M_i\beta_1 + OBH_c\beta_2 + M_i * OBH_c\alpha + X_i\beta_3 + \varepsilon_{i,t} \quad [2]$$

EM denotes the marital satisfaction level of the person i living in city c . OBH stands for divorce rate in city c and vector X contains variables such as age, gender and education level. If divorce rate has a spillover effect, it will be shown by the coefficient model 1. However, it is also possible that places which have α higher divorce rates might have cultural codes that prevent happy marriages. That is, other factors might lead to both higher divorce rates and lower marital satisfaction. To tackle this problem, model 2 is utilized.

In model 2, MU stands for the happiness level of person i living in city c . M is a dummy variable for being married. OBH is divorce rate in city c and $M*OBH$ is the interaction term of divorce rate with being married dummy variable. The variables in vector X are added from the findings in the literature. If married people have higher happiness scores, we expect β_1 to be positive. If individuals' happiness scores are lower in places where divorce rates are higher, we expect β_2 to be negative. If divorce rates have a negative externality on married people, we expect the coefficient α (the coefficient of the interaction term of being married and divorce rate) to be negative. If the coefficient α is statistically significant, we can interpret this as the negative spillover effect of divorce on married people.

Data

We use individual level data obtained from the Life Satisfaction Survey conducted annually between 2003 and 2017. Individuals aged 18 and older participated in a face to face interview in this survey. It is representative of Turkey's non-institu-

tionalized adult population. Our results are based on around 300,000 individuals' responses. Also, as the survey conducted in 2013 was designed to be based on representative samples from each city, it allows us to explore how satisfaction with marriage is distributed across cities. This survey is the only survey that allows studying marital satisfaction based on a national representative sample.

The Life Satisfaction Survey is suitable for our study purposes, as it covers a broad range of issues that allows us to control for background variables. Moreover, it has a large nationally representative sample. In 2003, 3,095 individuals participated in this survey, whereas in 2017, 9,876 individuals participated. In 2013, the sample consisted of 196,203 individuals which is a city level representative sample.

As control variables, we used age, gender, education level (primary school or less, secondary school or equivalent, high school or equivalent, university or more), household income (5 categories), marital status (never married, married, divorced/separated, widowed), and labor market status (employed, on leave, unemployed, housemaker, student, retired, seasonal worker, disabled and others)

When we confined our sample to observations that do not have missing values for age, gender, educational status and labor market status (307 observations) and to those who are not divorced, separated, never married nor widowed (72,513 observations), we ended up with 227,860 observations.

The wording of the "Marital satisfaction" question was as simple as the following: "Are you satisfied with your marriage". It is answered on a 5 point scale that ranges from 1 (Very satisfied) to 5 (not satisfied at all).

To be able to measure the effect of divorce rate, survey data is merged with official divorce rates of each city.

Results

During the 2003-2017 period, we observe a pronounced drop in the proportion of people who are very satisfied with their marriage. However, average satisfaction did not change considerably. Also, we did not observe a clear increasing trend in the percentage of people who are dissatisfied or not satisfied at all with their marriage. These findings do not support the opinion that the institution of family has collapsed. Although divorce rates are increasing, marital satisfaction rates are still very high. With social change, the marriages might have changed but still seem to adapt to the new conditions considerably.

In addition to this, there are significant differences in satisfaction with marriage in different cities. The cities which have higher divorce rates are not always the cities with lower marital satisfaction. For example, in Eastern Turkey, both divorce rates and marital satisfaction are low. This suggests that trying to minimize divorce rates might not always bring about healthy marriages.

Women have statistically significantly lower satisfaction from their marriages compared to men. The relationship between age and marital satisfaction is U shaped. On average, it makes a dip when the partners are around 55-60 years old, and then starts to increase with old age. Income, education level and subjective health evaluation are positively related to marital satisfaction. On the other hand, we did not find a negative relationship between women's education and their marital satisfaction nor women's employment and their marital satisfaction. These findings refute the arguments that 'increase in women's rights have weakened family life'.

According to the regression results of Model 1, there is a negative relationship between average marital satisfaction and divorce rates. To clarify the effect of divorce has an effect on marital satisfaction, we expect to observe higher 'not satisfied' people in cities with higher divorce rates. Thus, we defined another dummy variable that takes value 1 for those who are not satisfied and not satisfied at all from their marriages and 0 for others. Yet, we do not find a statistically significant relationship between divorce rates and being not satisfied with marriage. That is the first indication of a no spillover effect. Secondly, according to the regression output of Model 2, we do not have any support that divorce rates had a differential effect on married people. Thus, it does not seem possible to argue that the increase in divorce rate hurts even current marriages. We can interpret this as divorce being an exit option that might be a useful tool to understand the value of one's spouse. That is, the possibility of divorce might send spouses a signal that if they behave irresponsibly, their marriages could also dissolve and thereby might prevent them from misbehavior.

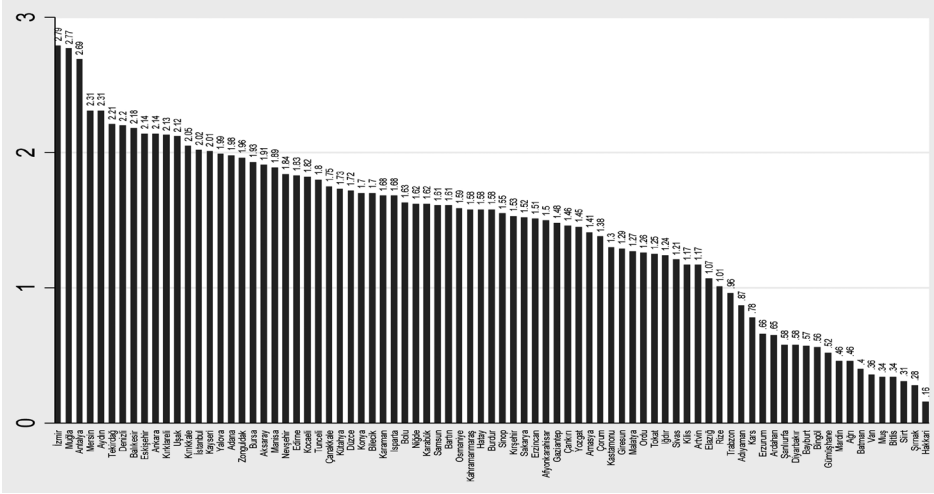
Conclusion

Within the confines of our data and methodology, we did not find any support for the spill-over effect of divorce on marriage.

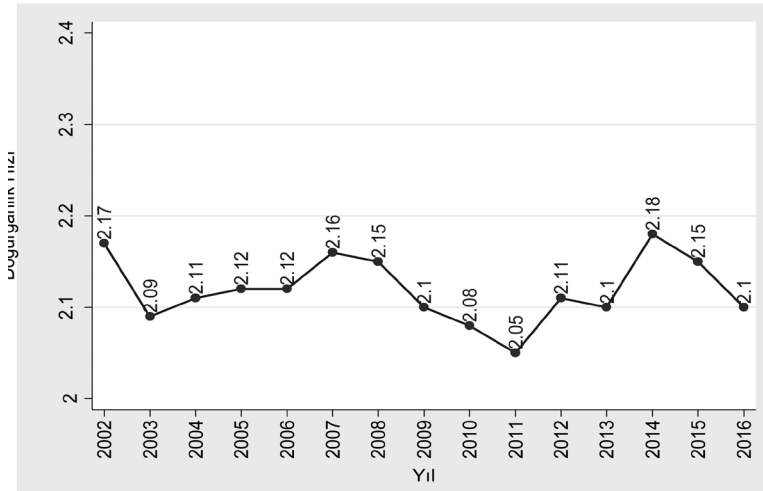
Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (1996). *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2006). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2006*.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011*.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*.
- Amato, P.R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650-666.
- Amato, P.R., & DeBoer, D.D. (2001). The transmission of marital instability across generations: Relationship skills or commitment to marriage? *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 1038-1051.
- Amato, P.R., & Hohmann-Marriott, B. (2007). A comparison of high-and low-distress marriages that end in divorce. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 621-638.
- Apel, R., Blokland, A.A., Nieuwbeerta, P., & van Schellen, M. (2010). The impact of imprisonment on marriage and divorce: A risk set matching approach. *Journal of Quantitative Criminology*, 26(2), 269-300.
- Arikan, Ç. (1992). *Yoksulluk evlilikte geçimsizlik ve boşanma*. Ankara Şafak Matbaacılık.
- Austen, S. (2004). Labour supply and the risk of divorce: An analysis of Australian data. *Australian Economic Review*, 37(2), 153-165.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler*. Retrieved from Ankara:
- Becker, G.S., Landes, E.M., & Michael, R.T. (1977). An economic analysis of marital instability. *Journal of political Economy*, 85(6), 1141-1187.
- Beşpınar, F.U., & Beşpınar, Z. (2017). Türkiye'de Hane Halkı Yapıları Ve Evlilik Pratiklerinde İkili Resim: Geleneklerin Yanı Sıra Değişimin Yansımaları. *Nüfusbilim Dergisi*, 39(109-149).
- Blanchflower, D.G., & Oswald, A.J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle? *Social science & medicine*, 66(8), 1733-1749.
- Bowlus, A.J., & Seitz, S. (2006). Domestic violence, employment, and divorce. *International Economic Review*, 47(4), 1113-1149.
- Brinig, M.F., & Allen, D.W. (2000). 'these boots are made for walking': Why most divorce filers are women. *American Law and Economics Review*, 2(1), 126-169.
- Cáceres-Delpiano, J., & Simonsen, M. (2012). The toll of fertility on mothers' wellbeing. *Journal of health economics*, 31(5), 752-766.
- Clark, A.E., & Oswald, A.J. (2007). The curved relationship between subjective well-being and age. *Unpublished Paper*.
- Çağ, P., & Yıldırım, İ. (2016). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39).
- Erbek, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N., & Alpkan, R.L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam*, 18(1), 39-47.
- Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). Income and well-being: an empirical analysis of the comparison income effect. *Journal of public economics*, 89(5-6), 997-1019.
- Glenn, N.D., & Weaver, C.N. (1981). The contribution of marital happiness to global happiness. *Journal of Marriage and the Family*.
- Gorchoff, S.M., John, O.P., & Helson, R. (2008). Contextualizing change in marital satisfaction during middle age: An 18-year longitudinal study. *Psychological Science*, 19(11), 1194-1200.
- Heerwegh, D. (2009). Mode differences between face-to-face and web surveys: an experimental investigation of data quality and social desirability effects. *International Journal of Public Opinion Research*, 21(1), 111-121.
- Hirschberger, G., Srivastava, S., Marsh, P., Cowan, C.P., & Cowan, P.A. (2009). Attachment, marital satisfaction, and divorce during the first fifteen years of parenthood. *Personal Relationships*, 16(3), 401-420. doi:10.1111/j.1475-6811.2009.01230.x

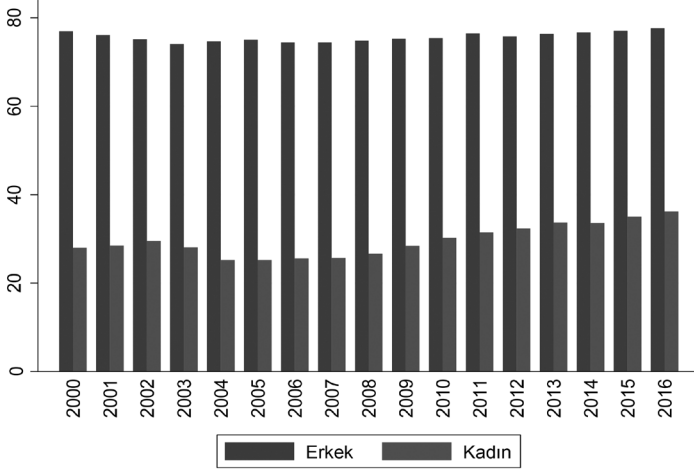
- Inglehart, R., & Baker, W.E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American sociological review*, 19-51.
- Kalmijn, M., & Uunk, W. (2007). Regional value differences in Europe and the social consequences of divorce: A test of the stigmatization hypothesis. *Social Science Research*, 36(2), 447-468.
- Lucas, R.E., & Clark, A.E. (2006). Do people really adapt to marriage? *Journal of happiness studies*, 7(4), 405-426.
- Lucas, R.E., Clark, A.E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: reactions to changes in marital status. *Journal of personality and social psychology*, 84(3), 527.
- Luttmer, E.F. (2005). Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being. *The Quarterly journal of economics*, 120(3), 963-1002.
- Manning, W.D., & Cohen, J.A. (2012). Premarital cohabitation and marital dissolution: An examination of recent marriages. *Journal of Marriage and Family*, 74(2), 377-387.
- Rhine, D. (1981). Bases of marital satisfaction among men and women. *Journal of Marriage and the Family*, 941-955.
- Sweeney, M.M., & Horwitz, A.V. (2001). Infidelity, initiation, and the emotional climate of divorce: Are there implications for mental health? *Journal of Health and Social Behavior*, 295-309.
- Sweeney, M.M., & Phillips, J.A. (2004). Understanding racial differences in marital disruption: Recent trends and explanations. *Journal of Marriage and Family*, 66(3), 639-650.
- Tezer, E. (1992). Evlilik. Doyumu ve İş Doyumu: Bir Ön Çalışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(3).
- TÜİK. (2018). *Boşanma İstatistikleri*.
- Twenge, J.M., Campbell, W.K., & Foster, C.A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: a meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 574-583.
- Tynes, S.R. (1990). Educational heterogamy and marital satisfaction between spouses. *Social Science Research*, 19(2), 153-174.
- Uğur, Z.B. (2017). Türkiye'de Kadın Yoksulluğu ve Yoksunluğu. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 168-198.
- Uğur, Z.B. (2018). Çocuk Sahibi Olmak İnsanları Mutlu Ediyor mu? Türkiye'den Bulgular *Nüfusbilim Dergisi*, 40, 83-104.
- Uğur, Z.B. (2019). Does money buy happiness in Turkey? *Working Paper*.
- Üncü, S. (2007). *Duygusal zeka ve evlilik doyumu ilişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Vaaler, M.L., Ellison, C.G., & Powers, D.A. (2009). Religious influences on the risk of marital dissolution. *Journal of Marriage and Family*, 71(4), 917-934.
- Veblen, T. (1899). *The theory of the leisure class*: Routledge.
- Yalçın, H. (2014). Evlilik Uyumu İle Sosyodemografik Özellikler Arasındaki İlişki. *Journal of Research in Education and Teaching*, 3(1), 250-261.
- Zweig, J.S. (2015). Are women happier than men? Evidence from the Gallup World Poll. *Journal of happiness studies*, 16(2), 515-541.

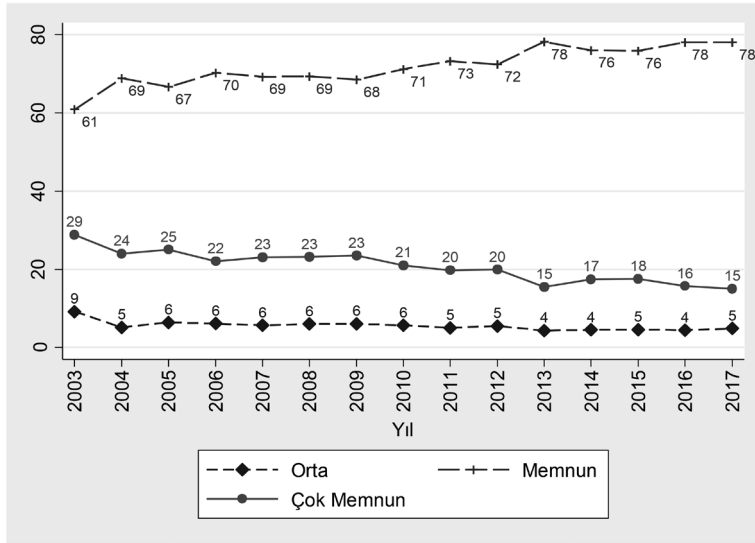
Şekil A-1: Şehirlere Göre Kaba Doğurganlık Hızı 2018 (TÜİK Demografik İstatistikler)

Şekil A-2: Zaman İçinde Doğurganlık Hızı-Türkiye (TÜİK Hayat Tabloları)

Şekil A-3: Zaman içinde İş Hayatına Katılım Oranları-Türkiye (OECD İş İstatistikleri)

Şekil A-4: Zaman İçinde Evlilikten Memnuniyet Oranları (%) (YMA 2003-2017)

